

SHAXSNI TASDIQLOVCHI HUJJATLARNING QALBAKILASHTIRILISH HOLATI, TENDENSIYASI VA KRIMINALISTIK MUAMMOLAR

Toshkent shahar IIBB Ekspert-kriminalistika
markazi eksperti leytenant
Tulamotov Doniyor Shuhrat o'g'li

Annotsiya : Ushbu maqolada shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi holati, bu boradagi zamonaviy tendensiyalar va ularni aniqlashda yuzaga keladigan kriminalistik muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda pasport, ID-karta va boshqa shaxsiy guvohnomalarning eng keng tarqalgan soxtalashtirish usullari, jumladan, vizual, texnik va raqamli manipulyatsiyalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, hujjatlar xavfsizligini oshirish maqsadida qo'llanilayotgan biometrik texnologiyalar va ularning qalbaki hujjatlarga qarshi kurashdagi samaradorligi baholanadi. Maqola soxtalashtirilgan hujjatlar bilan bog'liq jinoyatlarning global miqyosdagi o'sish sabablarini, bu sohadagi huquqiy va texnologik choralar zaruratini yoritadi.

Annotation : This article analyzes the state of identity document forgery, modern trends in this field, and the forensic challenges that arise in their detection. The research examines the most common methods of counterfeiting passports, ID cards, and other personal credentials, including visual, technical, and digital manipulations. Furthermore, it evaluates the effectiveness of biometric technologies used to enhance document security in combating forged documents. The article highlights the reasons for the global increase in crimes related to fraudulent documents and the necessity for legal and technological measures in this area.

Kalit so'zlar : Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar, Qalbakilashtirish (soxtalashtirish), Kriminalistika, Hujjatlar xavfsizligi, Biometrik texnologiyalar, Raqamli firibgarlik, Firibgarlik tendensiyalari, Sud-kriminalistik ekspertiza.

Keywords : Identity document, Forgery (counterfeiting), Forensic science, Document security, Biometric technologies, Digital fraud, Fraud trends, Forensic examination.

Kirish

Globalizatsiya, texnologiyalarning jadal rivojlanishi va migratsiya jarayonlari shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarga bo'lgan talabni oshirdi. Shu bilan birga, bu hujjatlarning qalbakilashtirilishi jinoyatchilikning yangi va murakkab turiga aylandi. Qalbaki hujjatlar terrorizm, noqonuniy migratsiya, odam savdosi va iqtisodiy jinoyatlar kabi og'ir jinoyatlarni sodir etishda vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Ushbu muammo nafaqat bitta davlat, balki butun xalqaro hamjamiyat uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning soxtalashtirilishi turli darajada amalga oshiriladi: ba'zi hollarda oddiy nusxa ko'chirish usullaridan foydalanilsa, ba'zi holatlarda eng zamonaviy texnologiyalar, jumladan, yuqori sifatli bosma texnika va raqamli tahrir dasturlari ishlatiladi. Bu holat hujjatlarni kriminalistik tadqiq qilishga va ularning haqiqiyligini aniqlashga qaratilgan amaliy ishlarni murakkablashtirmoqda. Ushbu maqolada shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi borasidagi hozirgi holat, tendensiyalar va bu sohada yuzaga kelayotgan kriminalistik muammolar chuqur tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Qalbakilashtirish texnikasi doimiy ravishda takomillashib borayotganligi sababli, bu masalani o'rganish va unga qarshi kurashishda kompleks yondashuv talab etiladi. Quyidagi jadvalda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishning eng keng tarqalgan usullari, ularning tahlili va kriminalistik muammolari ko'rsatilgan:

№ usuli	Qalbakilashtirish	Usul tavsifi	Yuzaga keladigan kriminalistik muammolar
1.	Vizual qalbakilashtirish	Hujjatning tashqi ko'rinishini o'zgartirish.	Oddiy ko'z bilan aniqlash qiyin bo'lishi mumkin, ayniqsa, yuqori

		Fotosuratni almashtirish, yozuvlarni mexanik usulda o'chirish, qo'l yozuvini taqlid qilish.	sifatli fotosuratlar ishlatilganda. Ekspertiza uchun maxsus yoritish va kattalashtirish asboblarini talab qiladi. Ba'zi mexanik o'zgarishlar (qog'ozning yupqalashishi, siyoh izlari) yashirin bo'lishi mumkin.
2.	Texnik qalbakilashtirish	Bosma nusxalar olish, yuqori sifatli printerlardan foydalangan holda yangi hujjat yaratish, lazer bilan o'yib yozilgan ma'lumotlarni o'zgartirish.	Zamonaviy printerlar, hatto oddiy rangli printerlar ham, an'anaviy himoya belgilarini yuqori aniqlikda takrorlashi mumkin. Hologramma va suv belgilarini qalbakilashtirish yuqori texnologik uskunalarini talab qiladi. Hujjatning asl nusxasi bilan solishtirish zarurati tug'iladi.
3.	Raqamli qalbakilashtirish	ID-karta va pasportlarning elektron chiplaridagi ma'lumotlarni o'zgartirish, qalbakilashtirilgan	Chiplardagi ma'lumotlarni faqat maxsus qurilmalar yordamida o'qish mumkin. Raqamli imzo va ma'lumotlarni shifrlash usullarini buzishga qaratilgan. Bu turdagi

		ma'lumotlarni chipga yozish.	jinoyatni fosh etish uchun IT-ekspertiza talab etiladi.
4.	To'liq qalbakilashtirish	Hujjatni boshidan oxirigacha, ya'ni barcha himoya elementlari bilan birga to'liq nusxasini yaratish.	Bu eng murakkab va xavfli usul hisoblanadi. Bunday hujjatlarni aniqlash uchun chuqur kriminalistik, kimyoviy va fizikaviy ekspertiza o'tkazish lozim. Bu turdagi jinoyatni fosh etish uchun xalqaro hamkorlikka ehtiyoj yuqori bo'ladi.

Muhokama va xulosa

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi nafaqat texnik, balki ijtimoiy va huquqiy muammodir. Hujjatlarni qalbakilashtirishga qarshi kurashda bir qancha muhokama qilinadigan masalalar mavjud:

1. **Texnologik kurash:** Jinoyatchilar tomonidan ishlatilayotgan zamonaviy texnologiyalarga qarshi kurashish uchun hujjat ishlab chiqaruvchi davlatlar doimiy ravishda yangi himoya elementlarini joriy etishi lozim. Biometrik ma'lumotlarning keng qo'llanilishi bu borada muhim qadam bo'ldi. Biroq, biometrik ma'lumotlarni o'g'irlash va qayta ishlatish kabi yangi xavflar paydo bo'lishi mumkin.
2. **Huquqiy asos:** Qalbaki hujjatlardan foydalanganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish va xalqaro hamkorlikni chuqurlashtirish zarur. Turli davlatlar o'rtasida ma'lumot almashish mexanizmlari takomillashtirilishi kerak.
3. **Kadrlarni tayyorlash:** Hujjatlarni tekshirish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislarning malakasini oshirish, ularni zamonaviy uskuna va usullar bilan ta'minlash juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirish global muammo bo'lib, uning yechimi faqatgina texnologik emas, balki huquqiy va xalqaro hamkorlik yondashuvini talab qiladi. Hujjatlar himoyasini kuchaytirish, biometrik texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish va kriminalistik tadqiqot usullarini takomillashtirish orqali bu jinoyatga samarali qarshi kurashish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. **O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.** Toshkent, 2021.
2. **Kriminalistika: Darslik.** T.S. Sodiqov, A.J. Alisherov. Toshkent, 2019.
3. **Hujjatlar va yozuvlarni sud-kriminalistik ekspertizasi: Nazariya va amaliyot.** P.A. Shobekov. Toshkent, 2018.
4. **"Countering Document Fraud: A Global Perspective".** J. Smith, L. Jones. International Criminal Justice Review. Vol. 25, No. 3, 2020.
5. **"The Role of Biometrics in Modern Identity Documents".** P. Robinson. Journal of Biometric Science. Vol. 15, No. 2, 2021.